

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ МУЗЕЄФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

**КУДЕРСЬКА Надія Іванівна - доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв, м. Київ**

КУДЕРСЬКА Ірина Олександрівна - магістр права, м. Київ

УДК 341.24 (477)

Исследована нормативно-правовая база Украины по музеефикации объектов нематериально-го культурного наследия; определено отсутствие надлежащего законодательного урегулирования и доказана необходимость дальнейшего нормирования осуществления ее в Украине.

Ключевые слова. Музей, музеефикация, нематериальное культурное наследие.

A fost investigată baza normativ-legală a Ucrainei privind muzeificarea patrimoniului cultural imaterial; a fost depistată lipsa unui regulament legislativ și a fost demonstrată necesitatea implementării normative de perspectivă a acestuia în Ucraina. Cuvinte cheie: muzeu, muzeificare, patrimoniul cultural imaterial.

Investigated the regulatory framework regarding Ukraine museification Intangible Cultural Heritage; identified the lack of proper legal regulation and the necessity of further normalization of its implementation in Ukraine.

Keywords. Museum, muzeefikachion, intangible cultural heritage.

Вступ. Успадкувавши нематеріальну культурну спадщину (далі НКС), кожне нове покоління трансформує її й інтерпретує за власною культурної парадигмою, здійснює свій відбір, зберігаючи одні прояви НКС у суспільстві актуальними, відмовляючись від інших, вибираючи як своє майбутнє, так і минуле. У складних умовах сьогодення в Україні може зникнути те, що визначає саму сутність традиційної культури нашого народу. Музеефікація давно визнана у світі одним з кращих засобів збереження культурної спадщини (далі КС), а також репрезентацією їх у звичному просторовому оточенні. Водночас музеефікація в Україні майже не врегульована і не лише нормативно-правовими актами, а й нормативними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання про-

блеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Музеефікацію НКС вивчали переважно музеезнавці, краєзнавці, тобто фахівці в галузі культури. Так, на теренах колишнього СРСР та в зарубіжних країнах проблеми музеефікації НКС та її використання у музейній практиці розкривалися в окремих роботах з музеезнавства, зокрема: Д. Баранова, Е. Гуляєвої, А. Гольц (А. Goltz), Е. Дмитрієвої, Н. Булатова, М. Каулен, К. Крейлінгера, А.Мартінова, Н. Нікітиної, Д. Пінна (G. Pinna), О. Севан, Е. Шулепової, Г. Шуцької, ін. Правові аспекти музеефікації НКС в Україні не досліджувалися.

Ціль статті (постановка завдання). Дослідити нормативно-правову основу України щодо музеефікації об'єктів НКС; визначити

відсутність належного законодавчого врегулювання та довести необхідність подальшого унормування здійснення її в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Музеефікація, як відомо, є напрямком музейної діяльності, яка полягає у перетворенні об'єктів КС в об'єкти музейного показу з метою максимального збереження та виявлення їх історико-культурної, наукової, художньої цінності. Цей термін, як правило, вживається щодо матеріальних та/або нематеріальних об'єктів КС. Нині музеефікація є не тільки найоптимальнішим варіантом збереження і використання пам'яток, а й активно сприяє їх органічному поєднанню з місцевістю, суспільством, середовищем побутування, розширює коло музейних об'єктів та врівноважує їх значущість.

Поняття «музеефікація» ще у своїх роботах вживав Ф.І. Шміт, але утвердився цей термін лише у радянському музеезнавстві у період широкомасштабних робіт з реставрації історико-культурної спадщини та організації музеїв-заповідників. У той час прийнято було виділяти дві форми музеефікації: «під музей», тобто використання пам'ятки під експозиції та музейні служби, і «як музей» – перетворення пам'ятки у самостійний об'єкт музейного показу. Нині все частіше використовується часткова або «м'яка» музеефікація, що не припускає повного вилучення об'єкта із середовища побутування і допускає виконання ним початкових функцій, приміром, музеї-храми, які знаходяться у спільному використанні музею і релігійної громади [6].

У Законі України «Про охорону культурної спадщини» під охороною КС розуміється система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів, спрямованих зокрема, на пристосування та музеефікацію об'єктів КС.[2] Музеефікація за Законом України «Про музеї та музейну справу» – це сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів КС у стан, придатний для екскурсійного відвідування[1]. Цей Закон поширюється на всі види музеїв щодо питань музеефікації.

Музеефікацією у широкому сенсі можна вважати переходом у музейний стан будь-якого об'єкта. Музей фактично виступає в якості зберігача і транслятора тієї інформації, яка раніше акумулювалася у сім'ї і передавалася з покоління в покоління. При цьому музейна експозиція представляє собою модель просторових форм репрезентації культури і є, з одного боку, результатом діяльності музею, а з іншого – місцем зустрічі створеної музеєм моделі реальної дійсності з відвідувачем. Звідси кожен об'єкт КС пов'язано одночасно з чотирма контекстами, що створюють динамічне поле його інтерпретації: автентичний контекст (середовище побутування), контекст дослідження (музейний фонд), контекст експозиції (музейна модель реальної дійсності) і контекст відвідувача (сприйняття об'єкта КС)[4].

Водночас музейну експозицію можна вважати однією з форм збереження і презентації НКС. Збереження і презентація відбувається шляхом створення певної просторової моделі реальної дійсності, заснованої на безлічі факторів, починаючи від відбору предметів, документування і закінчуючи стадією музейної комунікації. Наступні стадії збереження і презентації об'єктів НКС у музеях є ускладненням просторової моделі, включенням до неї додаткових комунікативних засобів, таких як театралізація, аудіовізуальний супровід, демонстрація і т.д. [4].

Проте, з одного боку, при певній перспективі історичного огляду кожен факт збереження залишків культури може бути розглянутий як факт збереження також її нематеріальної складової. З іншого боку, зберігається можливість принципово зворотного підходу, при якому початок збереження нематеріальних форм культури можна датувати лише тим моментом, коли необхідність цього збереження починає рефлексувати як самостійне явище. Тому представлені у музеях об'єкти НКС інколи перестають дорівнювати самі собі й виступають у новій якості, на зміну таким початковим функціям, як утилітарна, культоворитуальна, приходить музейна (пам'яткова) функція забезпечення наступності та самоідентифікації суспільства[3]. Зазначене сут-

тево впливає на зміну сутності об'єкту НКС, тому запобігання такому потребує відповідного наукового дослідження.

Музеезнавці світу, вирішуючи проблеми НКС, окреслили методики роботи музеїв з нею, зокрема на Генеральній конференції Міжнародної ради музеїв (ІКОМ) (2004р., м. Сеул, Південна Корея). Водночас тоді постійно дискутувалися питання, присвячені ролі музею як соціально-культурного інституту щодо здійснення збереження та презентації НКС, їх форм і методів, а також правомірності використання такого роду явищ поза межами автентичного середовища побутування. У результаті чого завдання збереження і презентації НКС було включено у дефініцію музею до тексту Кодексу музейної етики (ІКОМ) у 2007 році. Однак, нез'ясованим залишається й нині питання про те, які культурні інституції повинні брати участь у збереженні й охороні НКС, і яка роль у цьому процесі відведена музейним установам, що потребує законодавчого визначення на національному рівні.

Для комплексного збереження КС, зокрема її музеєфікації, створюють музеї різного типу. Так, у музеях закритого типу збереження етнокультурної компоненти НКС включає виявлення, комплектування, зберігання, облік, систематизацію, науковий опис матеріалізованих об'єктів, пов'язаних з НКС, а саме інструментів, предметів обрядової сфери, артефактів, пов'язаних з виразом знань і навичок, матеріал про обряди, свята, технології, зафіксовані на аудіо-, відео-, цифрових носіях і оформлених у якості певного фондowego зібрання тощо.

Музей, який виступає однією з можливих форм реалізації музейного ставлення людини до реальної дійсності (музейності), здійснює збереження і презентацію НКС шляхом створення складної музейної моделі реальної дійсності. При цьому між процесами «збереження» і «презентації» НКС не існує жорсткої межі, яка спостерігається щодо матеріальної КС. Тобто збереження того чи іншого нематеріального явища культури завдяки його процесуальній природі, здійснюється в межах його відтворення. У музеях же відтворенням є акт презентації. Збереження і презентація

НКС у рамках експозиції відбувається шляхом створення складної за структурою просторової моделі реальної дійсності, заснованої на різних факторах. Серед них можуть бути названі: відбір предметів для музейного фонду, процес документування, відбір предметів для експозиції, особливості музейної комунікації і т.д. Експозиція, будучи основою музейної комунікації і невід'ємною частиною будь-якого музею, сприяє збереженню та передачі нематеріальної компоненти культури, тих нематеріальних смислів, які закладені у музейних предметах і комплексах музейних предметів. Наступні стадії збереження і презентації НКС у музеї є ускладненням просторової моделі, включенням у неї додаткових комунікативних засобів, таких як театралізація, аудіовізуальний супровід, демонстрація тих чи інших видів діяльності і т.д. Саме тому музеї, не маючи серйозної теоретичної бази, пов'язаної з даним явищем, рухаються у більшості випадків «на дотик» [4].

Широкий спектр практичної музейної діяльності, починаючи від використання об'єктів КС чи їх елементів, так чи інакше пов'язаних з НКС, у музейній практиці і закінчуючи створенням так званих «живих музеїв» або екомузеїв, повністю орієнтований на невловиме поле культури.

Класичні музеї тривалий час будувалися на класично-науковому баченні про абсолютний простір і абсолютний час, тобто про існування абсолютного минулого, яке може бути пізнане позитивістським шляхом. Істотні зміни в їх діяльності відбулися лише в кінці XIX – початку XX ст., коли починає розвиватися ідея збереження КС в умовах постійної зміни життя. У 1990-ті роки музеєфікація в енциклопедичних виданнях стала визначатися як «напрямок музейної діяльності і охорони пам'яток», а її мета як «максимальне збереження, виявлення історико-культурної, наукової, естетичної цінності об'єктів та їх активне включення у сучасну культуру». [3] Це стало основою для двох основних тенденцій розвитку музеїв, спрямованих на збереження: 1) «середовища» (ансамблю, ландшафту) як взаємопов'язаної системи природних (природних) і штучних (створених людиною)

елементів; 2) процесуальних форм культури (традиційні види діяльності, ін.).

Музеї під відкритим небом за типом «скансену» (середовищні музеї, екомuzeї, ін.) називають «живими», тим самим побічно вказуючи на механізми їх діяльності та внутрішній контент. Основною метою створення живого музею є збереження певних етнічних традицій і забезпечення їх природного підтримки у житті суспільства, а також постійного розвитку. Приміром, «музеєм під відкритим небом» вважається музейний комплекс під відкритим небом, ретроспективно фрагментарно реконструйований у хронологічному відрізку історичного середовища музеєфікованої території. Такими музеями є: музеї-резервати, що формуються на основі реконструйованого історичного середовища на історичному місці; музеї транслційного типу (транслятори), що фрагментарно реконструюють історичне середовище на новому місці з використанням пам'яток-оригіналів історії й архітектури; музеї-реконструкції – музейні комплекси, що моделюють історичне середовище повністю за рахунок новоділів на історичному місці або на іншому місці, не пов'язаному з модельованим історичним середовищем. До останнього типу музеїв відносяться етномузеї або етнопарки. Такі музеї за своєю суттю мають етнографічну орієнтацію і створюються в місцях компактного проживання невеликих етнічних груп з метою збереження традиційної культури та способу життя місцевої громади.

Функціонально близьким до етномузеїв є екомuzeї, специфіка яких полягає у тому, що основу їх діяльності складають збереження і використання всіх видів КС у зв'язку із господарською та культурною діяльністю місцевого населення на території проживання даного соціуму. Екомuzeї, що зорієнтовані на середовище і процес, одними з перших стали зберігати не стільки переміщені матеріальні об'єкти, скільки предмети та споруди в середовищі їх створення, що неможливо без урахування знань і умінь місцевого населення, а також всього комплексу нематеріальних форм культури, існуючих у конкретному регіоні. А також палаці-музеї ансамблевого типу

(створені на основі міського або замиського палацового ансамблю), де чільну роль грає збережений або відтворений цілісний архітектурно художній і декоративний ансамбль, застосовують елементи театралізації, приміром, зрідка пожвавлюють зали «імітаторами» у крінолінах і перуках, реконструюють або моделюють традиції театралізованого парадного життя. Або музеї-майстерні, присвячені видатному діячеві образотворчого мистецтва і створені на основі музеєфікації його майстерні, у яких головна тема – процес творчості, творча «кухня» майстра.

Епоха модернізацій і глобалізації веде до стрімкого, неминучого і згубного для самосвідомості суспільства «вимивання» з актуальної культури явищ і форм традиційної культури. Традиція зберігається до тих пір, поки в суспільстві існує установка на її підтримку, а в іншому випадку об'єкт НКС повністю зникає і забувається протягом життя 1-2 поколінь. А в межах музею завжди відбувається взаємодія як мінімум двох культур – актуальної і музеєфікованої, основною формою якої стає актуалізація музеєфікованої культури шляхом включення її у сучасну. Тому втрачена традиція може бути відновлена в музеї, якщо збереглися необхідні й достатні для цього свідчення. Приміром, вивчаючи інструменти і готові вироби, музеї відновлюють забуті промисли і ремесла, при цьому у ролі носіїв традиції можуть виступати співробітники музею, члени музейних клубів і гуртків, відвідувачі, ін.

Музей швидше моделює та/або зберігає не стільки об'єкт, скільки умови його прояву чи ситуації, в яких об'єкт НКС може зберегтися. Невід'ємною властивістю об'єкта НКС, поміщеного в музейну середу, є не тільки його здатність зберігатися як артефакт, а й виступати у ролі носія (або, можливо, репрезентатора) суспільної пам'яті. Нематеріальні об'єкти музейного значення двоїсті за своєю природою. Вони наділені всіма ознаками і якостями звичайних об'єктів музейного значення, за винятком одного: вони не є матеріальними. Тобто об'єкти НКС у «непроявленому» вигляді присутні у музеях спочатку і є невід'ємною частиною музейних об'єктів взагалі.

Об'єкт НКС може розглядатися як музейний об'єкт в разі його включення до музейної збірки як об'єкт традиційної духовної культури або форми її побутування, який пов'язаний з діяльністю людини з виробництва матеріальних чи культурних цінностей, містить сукупність знань, володіє емоційним впливом і музейної значимістю тощо. Важливим тут є саме акцент на його «традиційності» для країни, суспільства, спільноти, ін. Нині саме традиційна духовна культура, включаючи об'єкти матеріального світу, виступає як засіб національної самоідентифікації, виховання людини тощо.

Для здійснення музеєфікації об'єктів НКС необхідним є нормативно-правове визначення критеріїв, що дозволить віднести їх до музейних об'єктів. **Основними такими критеріями мають бути загальновизнані щодо об'єктів музейного значення**, а саме: 1. Достовірність / автентичність; 2. Музейна цінність об'єкта (наукова, історична, естетична, меморіальна, середовищотворювальна, комунікативна тощо); 3. Неможливість збереження або загроза безпеці у середовищі побутування. Поки об'єкт НКС перебуває у своєму середовищі побутування, поки в суспільстві зберігається установка на його підтримку і діють механізми його постійного відтворення і ретрансляції, можна обмежитися збором і фіксацією інформації про неї. Інформація про об'єкт може бути зафіксована і зберігатися у вигляді письмових і образотворчих документів, на аудіо-, відео-, електронних та інших носіях. У разі, коли загроза зникнення об'єкта НКС виявляється невідворотною або коли у соціумі відсутня установка на його збереження та не працюють механізми ретрансляції, а зусилля з його підтримки не можуть забезпечити збереження у середовищі побутування, настає час перенесення об'єкта до музею; 4. Можливість підтримки або ревіталізації в умовах музею; 5. Доцільність актуалізації, яка визначається сумісністю, у тому числі етичною, із сучасною культурою; 6. Відповідність типу і профілю музею (не є обов'язковою, бо все частіше музеї комплектують свої зібрання без урахування певного профілю) [3].

Слід враховувати положення об'єктів НКС у середовищному комплексі, тобто серед об'єктів, поєднаних з урахуванням їх соціокультурних особливостей, функціонального призначення, зв'язку з ландшафтом тощо. Бо вони, як і будь-які музейні предмети, наділені інформативністю, експресивністю, аттрактивністю, репрезентативністю, асоціативністю а також науковою, історичною, меморіальною, естетичною цінністю. Так, деякі об'єкти НКС містять обсяг інформації більший ніж матеріальні музейні предмети, адже становлять, зокрема, процеси, приміром ритуальне дійство чи виробництво чого-небудь. Музей, застосовуючи інтерактивні технології, надає не лише можливість спостереження за таким, а й безпосередньої особистої участі в них. При цьому ступінь емоційного впливу на відвідувачів музею об'єктів НКС є однією з найвищих, а традиційна культура не викликає відторгнення і пов'язаних з ним негативних емоцій.

Статус і порядок репрезентації об'єктів НКС у музеї залежать від ступеня їх збереження і характеру побутування. У ряді випадків музейним об'єктом може стати і людина – носій об'єкта НКС. Однак, у більшості випадків об'єкти НКС не можна помістити на вітрину, відреставрувати, законсервувати або експонувати *in vivo*. Незалежно від способу їх музеєфікації, можна вважати, що, оскільки мова завжди йде про процес, приміром, пісня, обряд, акт виготовлення твору народного мистецтва, музеєфікується не сам об'єкт, а обставини або умови його появи / побутування [5], що слід враховувати при розробці нормативно-правових чи нормативних актів.

Об'єкти НКС повинні відновлюватися або реконструюватися з високою точністю на основі достовірних і повних наукових даних, що має набути законодавчого визначення. Бо іноді вдається не тільки відновити у музейному середовищі згаслу традицію – об'єкт НКС, а й відродити у суспільстві установку на його підтримку, яка може мати певний вплив на суспільство. Тобто відбувається ревіталізація або пожвавлення об'єкта НКС. Або у штучному середовищі музею такий об'єкт може набути нових якостей, втрачаючи свої властивості

та функції. Так, за радянських часів наприкінці 1980-х років виникли музеї, що проголошували збереження, підтримку, репрезентацію тих чи інших традиційних форм діяльності своїм основним завданням, зокрема змінювали підходи до музеєфікації музеїв-садиб, замків, де моделювали традиції проведення балів, поетичних салонів, музичних віталень, ін.

У разі ж відновлення об'єкта НКС без достатніх повних даних, вдаючись до гіпотез, створюється його модель, що також потребує свого унормування. Ступінь достовірності такої моделі визначається тим, наскільки свідоцтва повні, а учасники дії близькі до носіїв відповідних традицій. У музеях зазвичай створюються **два типи моделей**: 1) **імітативна** – для демонстрації музейній аудиторії; 2) **експериментальна** – для отримання нової інформації. Наприклад, історична реконструкція навали монголо-татар у 1240-му році з відтворенням любителами старовини однієї з найбільших битв часів Київської Русі [7] – імітативна модель, при цьому спостереження таких битв з метою уточнення кількості уламків озброєння, що залишаються після неї, дослідження для уточнення локалізації місця битви тощо – експериментальна. Проте слід відрізнити наукову реконструкцію від спроб театралізованої імітації окремих елементів історичної традиції, таких як одягання екскурсовода у подобу історичного або етнографічного костюма тощо.

При експонуванні НКС виникає **жива музейна експозиція**, основними експонатами якої є відтворювані носіями або співробітниками музею вже **музейні об'єкти НКС**. Причому, інтерактивна жива експозиція за участю музейних відвідувачів. Таким чином, музеєфікація НКС може сприяти виникненню живих музеїв чи установ музейного типу, які мають здійснювати зберігання об'єктів НКС у природньому для них середовищі. В Україні зазначене не набуло врегулювання не тільки нормативно-правовими актами, а й нормативними.

Російська вчена М. Каулен [3] слушно вважає за необхідне дотримуватися запропонованого у 2004 році Президентом ІКОМ Італії Дж Пінном **розподілу об'єктів НКС на такі**

три групи, що враховує різні можливості музеїв по збереженню та актуалізації кожної з них із врахуванням відповідних підходів і методів роботи.

Першу групу складають форми культурної діяльності, що мають вираз у фізичній формі: процеси і результати цієї діяльності можна бачити, відчувати на дотик. Це ремесла, обряди, танці, виробничі процеси, особливості побуту, традиції тощо. Робота з цією категорією нематеріальних об'єктів найбільш звична для національних музеїв. Її особливість полягає в тому, що музей може залучати до своїх фондів не тільки інформацію про об'єкт, зафіксовану різними способами на різних носіях, а й справжні матеріальні об'єкти, що мають відношення до даної форми культурної діяльності, та/або її результати: вироби різних ремесел і виробництв, інструменти та матеріали, пов'язані з виробничими процесами, одяг і предмети, що використовуються при виконанні обрядів, ін., але не є самими об'єктами НКС. Наприклад, майстриня виготовляє традиційні глиняні іграшки, які є звичними музейними предметами, а «опредмеченими» складовими цього процесу – глина, вогнище для випалу, фарби та пензлі тощо. Об'єктом же НКС виступає саме її вміння робити іграшку, майстерність і спритність пальців, збережена нею генетична пам'ять про те, як цю іграшку століттями робили її предки, знання семантичних значень і символіки іграшки, прикрашання її візерунками, столітня уява про красу. Музеї разом з матеріальними предметами, зокрема тими ж іграшками, завжди збирали інформацію й про процес їх виготовлення, використання, семантику музейного предмета тощо. Таке зберігання передбачає комплексність, і в якості музейного об'єкта зберігаються як упредметнені свідоцтва людської творчості, так і його нематеріальна компонента. Через наявність опредмечених форм об'єкти НКС першої групи найлегше піддаються реконструкції. Процес їх вироблення можливо відновити зі значною часткою вірогідності, якщо збереглися, приміром, самі іграшки; танці, відображені відеокамерою; старовинне блюдо, кулінарний рецепт якого записано у блокноті.

Другу групу складають форми виразу, що не мають «опредмеченої» складової, їх не можна бачити і відчувати, а саме: мова, пісні, усна народна творчість тощо. Вони, будучи записаними на папері, аудіо- або електронному носії, все одно існують лише у формі мінливого – кожного нового виконання носія традиції. Такі об'єкти дуже важко, а іноді й майже неможливо реконструювати. Їх збереження музеєм у якості живої традиції передбачає обов'язкову наявність живих носіїв традиції і передачу учням самого вміння.

Об'єкти третьої групи носять ще більш «невловимий» характер: це символічні і метафоричні значення різних предметів чи явищ, наставництво, просвітництво, виховання, релігійна культура тощо. Музеї здійснюють функцію збору і зберігання історичних та наукових інтерпретацій об'єктів, їх культурних кодів, але незначна частина виявлених музейними засобами смислів і значень може увійти органічною частиною у сучасну культуру. Тому, інтерпретуючи об'єкти НКС з переміщенням їх у нову систему взаємозв'язків, музеї створюють їх нові символічні значення. А тому сам процес актуалізації музеєм об'єктів НКС третьої групи є досить складним. Так, нині у музеєфікованих або таких, що знаходяться у спільному використанні, храмах, монастирях релігійна культура представлена періодичними або постійними богослужіннями. Приміром, в Успенській Києво-Печерській Лаврі, соборі Святої Софії у м. Києві, ін.

Музейні установи прагнуть до найбільш точної реконструкції традиції саме в її історичних формах. **Найважливіша відмінна риса музеєфікації об'єктів НКС – це необхідність наявності людини – носія традиції**, а форми охорони цих об'єктів залежать безпосередньо від того, хто ним виступає. Можливі такі варіанти, які мають бути враховані при розробці відповідних нормативно-правових актів:

- живі носії традиції. У цьому випадку охорона здійснюється методом фіксації. Музей забезпечує можливість діяльності, матеріальне забезпечення та ретрансляцію традиції через учнів. Цей варіант актуалізації забезпечує збереження максимальної достовірності

об'єкта НКС, хоча повної автентичності досягти неможливо, так як побутування в штучному середовищі музею в будь-якому випадку передбачає частку умовності;

- роль носія традиції беруть на себе співробітники музею. У цьому випадку забезпечується максимальна науковість реконструкції або моделі;

- дійовими особами виступають відвідувачі музею. У цьому випадку об'єкт НКС виявляється найбільшою мірою наділеним комунікативністю. Можливості наближення до автентичності визначається тим, наскільки учасники дії виявляються близькі справжнім носіям традиції. Беручи участь у фольклорних святах, роботі майстерень народних промислів, традиційних трапезах тощо, відвідувач бере участь у своєрідній містерії, ритуалі прилучення до традиції.

Нові форми музейної роботи сприяють інституційним змінам музеїв, зокрема: через розмивання інституційних меж відбувається зрощення музею з іншими соціально-культурними інститутами чи навпаки – виникнення жорсткого маркування кордону між музеєм та іншими інститутами, між традиційними музейними та немuseumними формами і методами роботи, що має забезпечуватися нормативно-правовою основою.

Музеєфікація не забезпечує та й не має за мету повернення традицій у масову свідомість. Традиційна культура завжди була цілісним явищем, що визначає й врегульовує всі аспекти життєдіяльності людини, зокрема: сам життєвий уклад, форми господарської діяльності та природокористування, регулювання соціальних взаємин тощо. Реконструкція її у повному обсязі в межах музею неможлива. А тому **через музеєфікацію відбувається охорона і відновлення тільки окремих аспектів традиційної культури – об'єктів НКС.**

У процесі музеєфікації здійснюються певні стадії щодо об'єктів НКС, які потребують не лише нормативно-правового забезпечення, а й нормативного, а саме:

1. Відбір об'єктів НКС у середовищі побутування та постановка їх на музейний облік. Для відстеження наявності і стану об'єктів НКС музейного значення музей може вести

базу даних по своєму регіону, для чого має бути розроблена відповідна методика щодо опису та класифікації. У разі їх належного побутування у середовищі музей здійснює лише постійний контроль ситуації;

2. Фіксація на матеріальних носіях всієї інформації щодо об'єкта НКС, методики здійснення якої вимагають відповідного наукового опрацювання та уніфікації;

3. Комплектування до фондів музею музейних предметів, зокрема й об'єктів НКС (образотворчих, фонічних, ін.), здійснення якого має відбуватися за відповідним нормативним актом разом з документуванням музеєфікуємих об'єктів.

4. Музейна інтерпретація, наукова реконструкція присутні на всіх етапах музейної роботи, представляючи собою складний, багаторівневий процес тлумачення об'єктів НКС у контексті музейної збірки, музейної експозиції або музейного дискурсу в цілому.

5. Ревіталізація об'єктів НКС (відновлення здатності об'єктів НКС до функціонування та самовідтворення) за наявності переконливих доказів для його реконструкції на строго науковій основі; моделювання (відтворення об'єктів реальної дійсності у вигляді імітацій); конструювання з використанням елементів матеріальної і духовної спадщини для створення нових об'єктів на основі розробленої музеєм концепції, ін., що потребує наукових розробок та відповідних методик реалізації.

6. Зберігання об'єкта НКС, зокрема, шляхом: знаходження у музеї у «згорнутому» стані у фондах без представлення соціуму; актуалізації у музеї методом моделювання у разі припинення функціонування у середовищі побутування на підставі наявної інформації про нього; включення в актуальну культуру методом фіксації або ревіталізації, що потребує нормативно-правового визначення.

7. Актуалізація. Для її здійснення необхідна наявність людини, зокрема, носія об'єкта НКС, що й є суттєвою особливістю перебігу музейної комунікації. Жива справжня традиція передбачає наявність її автентичних носіїв і механізмів ретрансляції від покоління до покоління. Так, за Д. Камероном звична схема музейної комунікації має такий вигляд:

Адресант (музейний працівник) → Музейні предмети → Адресат (відвідувач). Водночас щодо музеєфікації об'єктів НКС ця схема інша: Адресант (музейний працівник) → Носій об'єкта НКС (транслятор) → Об'єкти НКС (музейні предмети) → Адресат (відвідувач). Роль носія традиції може належати різним групам суб'єктів музейної комунікації. У разі перерваної традиції її реконструкція нерідко здійснюється зусиллями самих музейних фахівців. У цьому випадку роль носія об'єкта НКС – транслятора переходить адресанту. Залучаючи відвідувачів до реалізації об'єктів НКС, музеї делегують роль носіїв таких об'єктів адресатам (відвідувачам). Саме тому робота музею з об'єктами НКС вимагає розробки спеціальних методик і оволодіння ними музейними працівниками, як слушно підкреслює М. Каулен [3].

Перераховані стадії можуть бути застосовані в комплексі або окремо як автономні напрями в музеєфікації. Музеєфікація, включаючи музейну інтерпретацію, реконструкцію і ревіталізацію, зберігають, формують і актуалізують НКС у музейному просторі, виступаючи в якості транслятора соціальної пам'яті.

Музеєфікація тих чи інших предметів, тобто перетворення їх у музейні об'єкти і подальше їх збереження роблять можливим виконання музеєм усіх інших його функцій. На основі використання традицій музей може також конструювати абсолютно нові форми діяльності: музеї – навчальні заклади, приміром, з традиційною педагогікою або знань для певної місцевості, музей новин тощо. Водночас активне включення об'єктів НКС може спричинити створення музеїв нового типу, які, можливо, сформуються на основі вже існуючих екомuzeїв, живих музеїв тощо, але з обов'язково сильно розвиненою інтерактивною компонентою, про що активно дискутують музеєзнавці. Слід зазначити, що в Україні такий розвиток музейних установ не має необхідної нормативно-правової основи.

Музеєфікація НКС виступає технологією нової етнічності, оскільки традиція, як основний елемент трансляції, заміщається новими методами передачі інформації, заснованими на музейних принципах. Тобто музеєфікація

протиставляється традиції як способу безпосередньої спадкоємності, передбачає вільний відбір елементів минулого і їх цілеспрямованого включення у сучасну культуру. На наш погляд, доцільно підтримати пропозицію української вченої Кудерської Н.І. щодо унормування питань музеєфікації об'єктів НКС у єдиному нормативно-правовому акті – «Порядку про музеєфікацію об'єктів культурної спадщини» [6]. Це дозволить забезпечити єдиний підхід до музеєфікації та створить підстави для більш повного та комплексного унормування питань музеєфікації КС.

Висновки. 1. Запропоновано законодавче визначення закладів культури, які повинні здійснювати збереження та охорону НКС.

2. Запропоновано нормативно-правове закріплення критеріїв для здійснення музеєфікації об'єктів НКС, необхідних для віднесення їх до музейних об'єктів, зокрема, достовірність/автентичність; музейна цінність об'єкта; неможливість збереження або загроза безпеці у середовищі побутування; можливість підтримки або ревіталізації в умовах музею; доцільність актуалізації; відповідність типу і профілю музею, ін.

3. Обумовлено необхідність законодавчого забезпечення обов'язкового відновлення або реконструювання об'єктів НКС на основі достовірних і повних наукових даних.

4. Аргументовано необхідність законодавчого визначення питань створення та функціонування музейних установ, які мають здійснювати зберігання об'єктів НКС у природному для них середовищі.

5. Визначено перелік стадій у процесі музеєфікації об'єктів НКС, а саме: 1) їх відбір у середовищі побутування та постановка їх на музейний облік; 2) фіксація на матеріальних носіях повної інформації; 3) комплектування

до фондів музею; 4) музейна інтерпретація, наукова реконструкція; 5) ревіталізація; 6. зберігання.

6. Підтримано пропозицію визначення питань музеєфікації об'єктів НКС у єдиному нормативно-правовому акті – «Порядку про музеєфікацію об'єктів культурної спадщини».

Література

1. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р. //Відомості Верховної Ради України .–1995.– №25.– ст. 191.

2. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000р. №1805-III. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

3. Каулен М. Е. Музеификация объектов наследия: от коллекции до традиции // Культура российской провинции: век XX–XXI века (Материалы Всероссийской научно-практической конференции 23–26 мая 2000 г.) Калуга, 2000.

4. Климов Л.А. Музей в сохранении и презентации нематериального культурного наследия. Автореф. Канд. культурологии. специальность 24.00.03 – музееведение, консервация и реставрация историко-культурных объектов, Санкт-Петербург – 2012.

5. Крейн А.З. Жизнь в музее. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.livelib.book/1000523494-zhizn-muzeya-a-krejn>.

6. Кудерська Н. І. Нормативно-правове врегулювання здійснення музеєфікації в Україні / Н. І. Кудерська // Митна справа (Науково-аналітичний журнал ОНЮА). – 2012. – №1, ч.2, кн.2. – С.169-174.

7. У Києві реконструювали навалу монголо-татар у 1240 році. 12.12.2016р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://glavcom.ua/kyiv/video/u-kijevi-rekonstruyuvai-navalu-mongolo-tatar-u-1240-roci-387553.html>.